

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 6 (1902)

Artikel: Ils Gardeinès e lur lungatg
Autor: Genelin, Placi
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882148>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 08.11.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Ils Gardeinès e lur lungatg.

Da **Dr. Placi Genelin.**

2. Consonantismus.

I latin ei per ordinari se mentenius all' entschata (Anlaut),

egl intern (Inlaut) ed alla fin (Auslaut) dils plaidis ;
ulei, l. volere, r. vuler; luna, r. glina; eila, l. illa, r. la (na eila = ina femna); dulei, l. dolere (r. ei dola); ucöll, l. avicellus, r. utschi, pl. utschals; peil, l. pilus, r. peil; pöll, l. pellis, r. pial; gial, l. gallus (r. tgiet, fr. coq); gallina, r. gaglina; purcöll, l. porcellus, r. purschi, pl. purschals; tarlujè (= camegiar), l. translucere, r. tarlischar; vösuel (l. hædeolus?), r. ansiel; vesola, r. ansola; arölla, l. horiola, r. uriala; viertla, l. deverticulum, r. viarcla; sidlöl, ella signifi-
caziun de „perlet dedaua benedida“, l. situala, r. sadluta; plomia (l. cumulus?), r. pluna (lena); fladè (dal latin flatus), r. trer flad; calcghè, l. calcearius, r. calgiè[r].

Ij latin daventa j: paja, l. palea, r. paglia; tajè, r. tagliar; fia, r. feglia (Tochter); curei, l. coralis, r.

curals; tenaja, fr. tenaille (dal lat. tenere, tenacula); fueia, l. folia, r. feglia (Laub); ai, l. allium, r. aigl; cunsei, l. consilium, r. cusseigl.

l latin disparescha avon s, c, t, z: muser, l. mulcere, r. mulscher e munscher; moutra (= Wanne). r. meltra (Milchtrög); duc, l. dulcis, r. dulsch, t. dutsch; euta, it. volta; scutè, l. auscultare; muet, l. multum; döscouz, l. discalceus = senza calzès; quei plaid explica era nies *discus* (ira, far discus) che vul atgna-mein dir: dir ira senza calzes, aschia *ch' in auda buc ils pass.*

al latin daventa au: aut, r. ault; autèr, r. altar; fauz, l. falsus, r. fauls; auzè dal latin altus, r. alzar; autè (voltare = umwenden); sautè, l. salutare, r. salidar.

bl e pl latin restan, sco el r., ed el fr.: blott, tud. bloß (ella significaziun de „schitt“ e „pur“); plaza; pluvei, l. pluere, r. plover; plasei, l. placere, r. plischer.

cl e gl latin daventan tl, dl: quei ei ina spezialitad dil gardeinès, la quala el ha ensemblamein cul marèo e cul badiot, duront ch' ils auters dialects latins conserven *cl*: tlè, r. clav; tlesura, l. clausura (segnifica curtin); uredla, l. auricula, r. ureglia; uedl, l. oculus, r. egl; snodl, l. geniculus, r. schenuigl; dliesa, l. ecclesia; vödl, l. veticulus, r. vegl; fudlè, it. focolare, dlacè, dal latin glacies (r. schelar); dlutì, l. inglutire, r. laguoter; chavidla, l. clavícula, r. clavela; odla, l. acula, it. ago, fr. aiguille, r. guila; pitl, it. piccolo, r. pign; tlamè, l. clamare, r. clamar; ondla, l. ungula, r. unglà; sbadidlè, r. sbadigliar; bradlè, r. bargir.

r latin disparesha avon s: dos, l. dorsum, r. dies; musa, lat. morsum, r. miers; etc.

Excepsiun: ors, r. uors. Raramein se mida *l* en *r*: suredl, l. soliculum, r. sulegl; curtell, l. cultellus, r. cunti; purga, l. bulga (vul dir „tastga“).

avon r dispareshan d, t: père, l. patrem; lere, l. latro; piera da fuec, r. crappa de fiuc.

r final latin disparesha ellas desinenzas verbalas are, ēre, ire, e resta ella desinenza *ēre*: suè, r. suar; servi, r. survir; savei, r. saver; liöser, l. legēre, r. legier; etc.

p, b, v latin. *p* e *b* semidan ordinariamein avon vocals e savens era avon *r* en *v* e quei *v* vegn puspei savens elidius; bruè, l. abbreverare (r. buentar); se curi, l. cooperire, r. se cuvrir; laurè, l. laborare, r. luvrar; soè, l. adjuvare, r. gidar; cuè, l. cubare (= nisten), coà, l. cubatum (vul dir: igl igniv); fioura, l. febris, r. febra; anzè, l. abantiare, r. vanzar; puleja, l. pluvia, r. plievia; ùa, l. uva, r. iua; adruè, l. adoperare, r. duvrar; aurè, l. adoperator (r. luvrè); puere, l. pauper; tiöbe, l. tepidus, r. tievi; induinë, l. indivinare (r. lignar); fèver, l. fabrem; löver, l. leporem, r. lieur; eva, l. apis, r. aviul (dal latin apicula).

Els plaids: bolp, l. vulpis, r. uolp; bampa, l. vampa; baruja, l. verruca, r. bricla e vricla; gabia, cavea daventa *v* latin contrariamein alla regola precedentia *b*.

v, b, p latin daventan u: udei, l. videre, r. ver e veser; unì, l. venire, r. vignir; usinë = (viver, en paisch), l. vicinare, r. vischinar; autil, l. aprilis; ulèi, volere; eurità, l. veritatem, r. verdat.

Alla fin dil plaids daventa v (p) = f. luf, l. lupus; ruf, dal latin ripa (r. dutg); siöf, l. sepes, r. seiv; valiv, l. equalis, r. uliv; nuef, r. nief; cof = Blumenstrauß, l. ?, r. tschupì (tud. medioeval scheptel = Kranz, forza dad ina erivaziun del l. „caput“).

w *tudestg daventa v, raramain g:* vadagn, goth. „weidanôn“, r. gudogn; vaghè, d. wagen, r. ughiar; vardè, !goth. wartân; r. uardar; guzè, d. wätzen, r. gizar; garatè, d. geraten, r. gartiar. Els plaids verder, l. ardere, r. arder; vöster, l. esse (essere), r. esser, ei in v anorganic mess all' entschata.

f, ei per regla se mentenius: fulim, r. fulem; melfatt, r. malfatg; Stefan, r. Stiafen; fier; furtga; furnöll, r. furnell; fant (= fumegl); disparius ei **f** en: ora, l. foris, fr. hors, r. ora; scroa, l. scrofa (liufa); stua, l. stufa, r. stiva.

s *latin ei se mentenius purs avon vocal (cull excepziun digl i) e per ordinari era avon consonant:* salvère, l. silvarius, r. salvadi; san, r. seun (adject.), sant, r. sogn; serein, r. serein; slapa, r. schlappa; piödl, l. speculum, r. spiegel; crist (= crucifix); sel, r. sal; sperè, r. sperar; selin, l. siligo, r. salin; besè, r. isar; stram, l. stramen, r. strom; fust, l. fustis, r. fest.

s e t *latin daventan s (sch) avon i original latin:* seit, l. sitim, r. seit; mason, l. mansionem (combra); rosula, l. rosicula, r. rosa; visitè, r. visitar; siblè, l. sibilare, r. schular; sut, t. asciusto, l. exsucatus ne exsuctus, r. schetg.

prisè, l. pretiare; sponser, l. expunctiare, r. punscher; preson, l. prehensionem, r. perschun; riözer,

l. indiritiare, r. endriescher; siout, l. siccatum, r. schetg; susin, it. susina; dliesa, l. ecclesia, it. chiesa; (*excepciun*: cunsiè, l. consiliare, r. cussegliar; cunsiè, r. considerar; risiè, it. rischiàre, r. riscar).

s *gardeinès resulta era ord j + u, j + o, c + i, c + e, g + i, g + e, que, sco el talian ed el franzos*: soè, l. adjuvare, r. gidar; soun, juvenis, r. giuven; sugn, l. Junius; soibia, l. Jovis dies, r. gievia; surà, l. juratus, r. giera (de vischneuca); soventù, l. iuventutem, r. giuventetgna.

Sudiör, l. Judeus, r. giediu; suadür, l. jocatore, r. giugadur; snöver, l. juniperus, r. geneivra; suf, l. jugum, r. giuf; gasunè, l. jejunare, r. giginar; sonsè (significa: mettersut ils bos, schunscher), l. jungere; soca, fr. jupe; (d. Joppe), r. giepa; masèr, l. major, fr. majeur; spenser, l. spingere; strenser, l. stringere, r. strenscher; sentil, l. gentilis, fr. gentil; surman (significa: cuserin), l. germanus; sent (= glieut), l. gentes; sensiva, l. gingiva, r. schunschiva[s]; torsèr, l. tarquere, r. storscher; liöser, legere, r. legier; arsent, r. argien; esè, l. acetum, r. ischiu; cueser, l. coquere (cuschinar); plasei, r. plischer, cusi, l. cucire, r. cuser; sabla, l. scapula, r. spatla; tameisa, it. camicia (dal tud. Hanf), r. camischa; batisè, l. baptizare, r. battiar; reson, l. rationem, it. ragione, r. raschun.

x *se mida en s avon i ed e*: tisère, l. textorem, r. tissuns; us, l. exitum, r. esch; forfes, l. forfex, r. forsch; ous, l. vox, r. vusch; si, l. exire, r. ira.

sc *gherdeines ha il sun de sch*: cunascèr, r. conuscher; pesce, r. pesch; crescer; nascer; etc.

Per exepziun se mida s en z els plaid: zaquè, l.

sapere quomoda; r. zaco; zaquan; l. *saparē* quando, r. zacu (mo: savei, r. saver); zenza, l. sine, r. senza.

n *resta n avon vocal ed avon d e t*: nuef, r. nief; nett, l. nitidus; turont, l. rotundus, r. radun; valent; arbandunè, r. bandunar, banda; pinta, r. pindèl.

n pren il sun nasal alla fin dils plaid e savens era enamiez ils plaid avon consonant (pareglia il franzos); plen, r. plein; bon, r. bien; fin, r. fin (= klug); mulin; tavan, l. tabanus, r. tueun, fr. taon; **sonser**, l. jungere; lun, l. lumen; etc.

avon s vegn n ordinariamein elidius: meisa, l. mensa; tres, l. trans, r. atras; misura, l. mensura, r. mesira; mestier, l. ministerium, r. mistregn (excepciun: mens, r. meins).

nr *latin daventa ndr sco en r. ed el fr*: tender, l. tener, fr. tendre; cendre, l. cinerem, fr. cendre, r. cendra; mender, l. minor; fr. moindre, r. mènder; venderdi.

ni *latin daventa gn sco el r. ed el fr*: seigneur: cumpogn; vigna; etc.

elidius ei n els plaid: ite, l. intus, fr. dans, r. eñten.

mn *latin daventa n sco, per la pronunzia*, era el fr.: auton, r. atun, fr. automne; condanè, l. condemnare; suen, l. somnus, r. sien; fena, l. femina, r. femna, mo: fr. *femme*; senè, l. seminare, r. semnar; sane, l. examinare, r. schamnar; lunè, l. luminare ena, l. septimana, r. jamna.

ca *latin daventa tgia, tge*, sco els plaid romonschs de formaziun veglia (principalmein el tuetschin (el franzos = ch): mantgè, l. mancare, r. muncar; margiadè, r. marcadar.

tgautgiàn, l. calcaneus, r. calcogn; tgèsa, r. casa, t. tgesa; runtgè, l. runcare, r. runcar ora = ausrotten. tgauzei, l. calzeus, r. cazès e calzès; tgiànèl (significa: pursepen), l. canalis; se stantgè, it. stancarsi, r. esser (vignir) steunchels, tgiamin, r. tginamin; tgern, r. carn; autgia, l. avica, r. auca; tgaséa, l. casicula (significa: tegia); tgadeina, l. catena, r. cadeina, t. tgiadeina; tgianvel, r. canvau; setgè, r. secar; tgiâu, l. calidus, r. caul, t. tgiaud; tgesuel, l. caseolus, r. chischiel; tgiamorc (forsa dal tud. Gamsbock), r. camutsch, fr. chamois (dal tud. Gams, Gemse); vatgia, r. vacca; tgiavall, r. cavagl; tgeura, r. caura e tgaura; tgian, r. tgeun, t. tgiaun; tgiastöll, r. chastì; tgiamp, l. campus; r. „Cons“; tgiauc, l. calx calcis, r. calchina; tgiar, r. car, t. tgiàr; intgiari, dal l. carus, r. daventar car; tgiantè, r. cantar; botgia, l. bucca, r. bucca; tgiapöll, dal lat. capitalis, r. capiala.

c final se mantegn ordinarmein: fuec, r. fiuc; luec, r. liug; puec, r. pauc; etc.

c e g dispaeschan savens denter vocals numnada-mein suenter i: plea, l. plaga; curejà, l. cordicula, r. curegia; pajè, l. pacare, r. pagar; liam, l. legamen, r. ligiom; ajèr, l. acer, r. ischì; majè, manducare, r. magliar; plea (= Bund, dal latin plicare); urties, l. urticà, r. urtiela; fuja, l. ficatum, it. fegato, fr. le foie (r. il lom); debliè, l. duplicare; spia, l. spica, r. spia e spigia; sia, tud. Säge (r. resgia); liè, r. ligiar.

g gutural latin se mantegn all' entschata dils plaid: gòder, gustè (jö guste, jeu gustel).

c gutural daventa g els plaid: gat, l. catus, r. giàt; eguja, l. aquila, r. avla; ega, l. aqua, r. aua; cuega, it. cuoca; etc.

qu daventa c els plaid: chert, l. quartus (in quart

fund); cherta, l. quarta (r. in quart stèr); cheder, l. quatuor; chiöt, l. quietus, r. tgeu.

ct *final latin daventa tt* (en r. **tg**): tett, r. tetg; lett, r. letg; drett, l. directus, r. dretg; nuett, l. noctem, r. notg; latt, r. latg.

Era pt latin dat el gr. tt (sco el talian) cattif, l. captivus; rott, l. ruptum, r. rutt. Compara gr. mutt, mutta, r. matt, matta (dal l. mactus, der Groß gewordene, der Herrliche (d. h. in der Vollkraft stehende?); mactus = magnus, sco pletus = plenus.

ti *latin se mida en z*: avanzè, l. abantiare, r. vanzar; guzè (d. wetzen), r. gizar; mucè, l. mitigare, r. mitschar; marzè, l. mactiare, r. mazar; pazienza; etc.

La desinenza -tio, -tionem se mida en son: reson, rationem, r. raschun; etc. *t* enamiez ils plaids denter vocals se mida en *d*: muneida, roda, seida, saludè etc.

La desinenza -atum daventa à: pra, l. pratum, r. prau; pitgà, l. peccatum, r. pucau; sur **tr** vein nus schon tschintschau plinavon sut *r*.

d *denter vocats ei bets ora*: suè, l. sudare, r. suar; creiè, l. credere, r. crer; etc.

3. Plaids gardeinès che derivan ord il tudestg.

arsumè, versäumen; giarè (= domandar suenter), gehren, begehren, r. gariar = wünschen; raides, das Ausroden (der Wälder); triöva (= Aufschub) dal tud. med. triuwe; vardè (significaziun: pertgirar ils tièrs),

dal tud. med. wartên, r. uardar; waghè, tud. wagen, r. ughiar; arpè, tudestg erben; astilè, sich stellen, r. se staliar; bincè, wünschen; davagnè, tud. veagl kawinnan, tud. med. gewinnen, r. gudognar, it. guadagnare, fr. gagner; drase, dreschen; faldè, tudestg in Falten setzen, r. faldar (la faulda); lechè, tudestg lecken, r. litgar; mantgè, tud. (mangeln, r. muncar e munglar; minè, tud. meinen, r. maniar; nuzè, tudestg nützen, r. neziar; rumè, tud. räumen (significaziun = mundar ils praus); rissè, tud. ritzen; pitgè, r. pazziar, tud. beißen; se pistè, tud. beichten; smuzighè, tud. beschmutzen; straufè, tud. strafen, r. strufiar; tusè, tud. stoßen, r. stuschar; zumprè, tud. zimmern; ulghè, tud. folgen; zitrè, tud. zittern; zanchè, zanken; vaghè, tud. wagen, r. ughiar; urtè, errathen, treffen, r. gartiar, tud. med. gerâten; ughè, tud. med. tugen, tud. taugen; magon, tud. Magen, r. magùn; repes, die Rippen; ùtia (schlechte) Hütte; fana, tud. Pfanne; la penda (= Seidenband), tud. Binde, r. pindèl (Seidenband), r. ina penda prau, ein Band, vul dir: Streifen Feld; perstuec, tud. Brusttuch; speisa, tud. Speise, r. spisa; negla, tud. Nelke, r. negla; messèi, tud. müssen; snuzè, tud. schnäuzen; roè, tud. reuen; sdramè, tud. abrahmen, r. sgarmar; stizzè, tud. stützen; zanè (= beschlar, quei vul dir: *die Zähne* zeigen, mussar ils dents); bec, tud. Bock; gaca (Elster) tud. Häher; esboz, tud. Spatz; crot, tud. Kröte; spelda, tud. Spalte; in ajet (fr. être aux aguets) in Wacht (sein), significaziun: plötzlich; vari, fr. guérir, it. guarire, goth. varjan, tud. sich wehren (also hier: gegen die Krankheit).

maneslos, tud. Malschloß, r. mischlos; zarrè, tud. zerren; contla, tud. Kanne (Kandel), r. honta; griffes, tud. Griff, r. carpialas; gnoc, tud. Nocken, r. gnoc;

sverta tud. Schwarte (Holzschwarte); stueb, tud. Staub; aspel, tud. Haspel, r. hasp; tajör, tud. Teller, r. taglier; stangia, tud. Stange etc. Il pli gron diember dils plaids tudestgs, ch' ils Gardeinès droven, sesanflaer el romonsch.

4. Entgins numns de liucs (vitgs, praus alps etc.) e de slateinas.

Soaut (sur igl ault), Tgiaslat (casa lada), Falògn (falùn), Pilòn (l. pilus), Tgiablon (it. capo bianco = tgau alv), Mota (muot, in muot), Sumavia (si sum la via), Dumat e Domat (nies Domat, Perdomat, dal lat. domare, ella significaziun: urbar machen); Predac (nies Perdatsch, dal lat. pratum, pratacium); Maidel (nies Medel [Meidel], t. Maidel); Runcata (da runcar), Bruel, Bredels (nies Breil e Brigels?), Pedemont (nies Mumpè), Planac e Planaces (pleunatsch), Cuens (nies Cons), Paluà, Paluàtes (là paliu, las palius), Puent (pun), Ruf (significa ual: Gießbach), Tlesura (clausura = curtin, Anger), Val, Poz, Poza, Puez (puoz), Lacurt (la quort), Tgiavazes (cavazas), Cuecenes (tgietschen, crests cotschens q. v. dir: buca fritgeivels); Setgeda (l. siccata), Sorassas (nies Sursaissa), Curisol (nies Curschelas), Mez (miez?), Savilla (sut villa = sut vitg), Praplan (prau pleun), Pradöl (l. praticulus), Socrep (sut grep: gr. crep = r. grep), Vidalonch (vi de lunsch), Curtanoi (curtis nova?), Lagerva (la grava), Plazòla (plazetta), Selva (l. silva, nies Selva), Tgesanueva (Casanova), Tublà (l. tabulatum, r. clavau), Tgedepuent (tgiau de pun = Brückenkopf), Planvedun (pleun de badugna?),

Pizuela (nies Pazola, stat en connexiun cun: pez, pezètt), Tgautgeà (l. calcarià), Anterleghes (denter lacs), Dlâces (glâtscha), Punteglia (nies Punteglias, l. ponticula), Mousna (muschna), Rovīs (Rabius?).

5. Entgins puncts interessants della grammatica gardeinesa.

Gl' *artichel* definit ei per il masc. sing. 'l avon consonant ed l' avon vocal (del, dl', al), per il masc. plur. *i* (dei, ai), el femin. la (dla, alla) per il sing. aschi bein sco per il plur. Gl' artichel indefinit ei: masc. un, fem. na.

Ils *substantivs* fuorman en lur pli gronda quantitat il plural cun *s*, mo igl *a* final dil sing. fem. daventa *e*, pia: la cudria, plur. la cudries (criec); l' èla, plur. l' èles (ala); la cutgia, plur. la cutgies (nusch). — Substantivs che terminan el sing. cun in consonant (cull'exepziun de **n**) fuorman il plural culla desinenza *es*, quel sche terminan el sing. sin *n* prendan el plur. mo *s*; la crous la crouses (crusch), 'l fioc i fioces (figliel), 'l cujam, plur. i cujames (cürom), l' uef, plural: i ueves (ief), padrin plur. padrins (significa padrafter), luson plur. lusons (schliusa). Substantivs masculins che terminan el sing. sin *s* midan per la formaziun dil plur. *s* en **s**; nes, plur. nes, mus, mus (fatscha); era quels che han el sing. la desinenza *e* prendan el plur **s**: piène, piènes (petgen), rone, rones (run). Substantivs culla desinenza *t* el sing. fuorman il plur. en *tg*: fat plur. fatg, fant plur. fantg (fumeigl), temont plur. temontg (tgamun). Substantivs culla desinenza *l*, *ll*,

el sing. transforman el plur. quei *l* en *i*: ucöll plur. ucöi, fil plur. fii (fil), vadöll plur. vadöi, tgiancöll plur. tgiancöi (gieina, gatter), medèl, medèi (tegia).

Entgins substantivs prolungeschan lur desinenza per la formaziun dil plur.: oma plur. omans (muma), mutta, muttans (matta), fenna, fennans (femna), fia, fiars, mut, mutons, nevic, nevicons (dal lat. nuptiae) = spus; (pareglia el romonsch: um, umens; matta, mateuns; duna, duneuns).

Pronomens personals: jö, tu, el, eila, nous, vo, ei, eiles.

La conjugaziun: La desinenza digl infinitiv latin *-are* ei daventada *è* (en nies romonsch dil pievel, à purtà, *ar* ei mo ina assimilaziun al latin); *-ire* daventa *i* (sco era el romonsch popular), *-ëre* semida en *ei*, e la desinenza infinitiva *-ëre* dat *er*; pia: purtè, audi, ulèi (vuler), udèi (ver, veser), batter.

La tiarza persuna dil plural ha en tuts ils tems las medemas desinenzas sco la tiarza persuna dil singular: p. ex. el (eila) je, ei eiles je (r. el [ella] ei, els [ellas] ein); el foa, ei foa (el fuva els fuven); el aud, ei aud (el auda, els audan); el ha, ei ha, el ama, ei ama etc. (ver las conjugaziuns che suondan).

Conjugaziun de „vöster“ (esser):

Pres. ind.: son, jès, jè, son, seis, jè.

„ *conj.*: sonse, sibes, sibe, sonse, seise, sibe.

Imperf. ind.: fòe, fòes, fòa, fàn, fàis, fòa.

„ *conj.*: fosse, fosses, foss, fussen, fusàis, foss.

Fut.: sarè, sarès, sarà, saròn, sareis, sarà.

Part. pres.: (exista buc).

„ *perf.*: stat (son stat etc.).

*Conjugaziun d' „avei“ (haver):**Pres. ind.:* hè, hès, ha, on, eis, ha.,, *conj.:* èbbe, èbbes, èbbe, onse, eise, èbbe.*Imperf. ind.:* òve, òves, òva, àn, àis, òva.,, *conj.:* èsse, èsses, èss, assàn, assàis, èss.*Fut.:* arè, arès, arà, aròn, arèis, arà.*Part. pres.:* (exista buc).,, *perf.:* abù (hè abù etc.).*Conjugaziun de amè (amare):**Pres. ind.:* àme, àmes, àma, amòn, amèis, àma.,, *conj.:* àme, àmes, àme, amònse, ameise, àme.*Imperf. ind.:* amòve, amòves, amòva, amàn, amais, amòva.,, *conj.:* amésse, amésse, amèss, amassàn, amassàis, amèss.*Fut.:* amerè, amerès, amerà, ameròn, amerèis, amerà.*Part. pres.:* amàn.,, *perf.:* amà (amatus), amai (amati), ameda (amata), amedes (amatae).*Conjugazinn de audir (udir):**Pres. ind.:* àude, àudes, àud, audiòn, audieis, àud.,, *conj.:* àude, àudes, àude, audiònse, audieise, àude.*Imperf. ind.:* audive, audives, audiva, audiàn, audiàis, audiva.,, *conj.:* audisse, audisses; audiss, audissàn, audissàis, audiss.*Fut.:* audirè, audirès, audirà, audiròn, audirèis, audirà.*Part. pres.:* audiàn.,, *perf.:* audi, audida.

Conjugaziun de batter:

- Pres. ind.:* bätte, bättes, batt, battòn, battèis, batt.
 „ *conj.:* bätte, bättes, bätte, battònse, batteise, bätte.
Imperf. ind.: battòve etc. (sco amòve etc.).
 „ *conj.:* battèsse etc. (sco amèsse).
Fut.: batterè etc. (sco il fut. di amè).
Part. pres.: battàn.
 „ *perf.:* battù, batùda.

Conjugaziun de pudei (puder):

- Pres. ind.:* pòss, pòsses, pò, pudòn, pudèis, pò.
 „ *conj.:* posse etc. (sco il pres. conj. de ame).
Imperf. ind.: pudòve (sco amòve).
 „ *conj.:* pudesse etc. (sco amesse).
Fut.: puderè etc.
Part. pres.: pudàn.
 „ *perf.:* pudù.

6. Ina canzun gardeinesa, translatada en romonsch.

La vödla mutta.

1.

La jè fatta!
 A v' la di dutta,
 Jèl da uni matta,
 Son na vödla mutta.
 In eurità
 Non ess minà!

La matta veglia.

1.

Ei gliei fatg!
 Finiu dil tut,
 Gliei de vegnir stuorna;
 Jeu sun uss' ina matta veglia.
 En verdat
 Vess bucca sminau!

2.

No fòe nia burta
Y minòve, che la foss venta;
Pertgè, benchè un pue curta
Fòe 'mpò fort valenta.

La jè 'nsì
Non he mentì!

3.

Ma dezèn, che non he giatà,
Sen da rumfles y un pue fossa;
'L dösden m' ha ruinà,
'ns che na vödla mossa

A mi sent,
Tgè spavent!

4.

Son vödla y smarida,
Da sperè non jèl plu nia;
Degùn plu me marida,
Ma la colpa non jè mia.

Da mujè,
Drè assè!

5.

Jö se, y chell böll Die,
Tan ch' hè fatt, y hè proà;
Segur hè fatt il fatti mie,
Ma mia non al-soa.

Da bradlè,
A pensè!

6.

Son sita anch' a dliesa,
Ma degun Sant m' ha sudà
Y 'n fin, oh per diösa!

2.

Jeu eral nuota macorta,
Jeu quitavel ch' jeu fussi biala;
E sche bèin empau pintga
Er' jeu tonaton viscla!

Ei gliei aschia,
Gliei buca manzegas.

3.

Mo ussa, ch' jeu hai bucca ca-
tau (um)

Sun jeu rubigliada e empau
fustga

Il displischer (sdegn) ha mei
ruinau.

Aschia chei numnan mei

Mo ina veglia mustga.

Tgei sgarschur!

4.

Sun (uss) veglia e passa,
Negina speranza pli per mei,
Negin mei marida pli.

Mo la cuolpa ei bucca mia.

Gl' ei de prender per mal

Fetg e stagn.

5.

Jeu e Nies Segner savein,
Tut quei ch' jeu hai fatg ed
empruau;

Sigiramein hai fatg il miu,

Mo nuot ha ei gidau.

Gliei de bargir,

Sch' in patratga suenter!

6.

Sun era ida en baselgia,
Mo negin Sogn ha mei gidau,
E finalmein ha per disgrazia

S. Antone m'ha arbandunà.
Uleis daplù,
Chi ess cherdù!

7.

Son sita a gratunè,
Y true bei m'hà ei pità,
Ma de me maridè
Degun ha mei nunzià.
Ess pu durmì
Bon sauri!

8.

A Urtisei he fatt la proa,
Sita son savenz dlà ite.
Ma ugnun snöll micova.
A me udei prest de dite.
Tgè ingianèda
Anch' per strèda!

9.

A mutons dal cuer dur,
No bince nia de rie;
Ma la vendetta ven segür,
Se non ha perdon chall böll Die.
Tei tgiavei
A vo ei!

10.

Ma dezen sè tge che fese,
Jö duventa mò na stria;
Po mutons jö ve drèse,
Y ve fruze dui in nia.
La tempösta
A ve rösta!

Era S. Antoni mei bandunau.
Leis aunc dapli?
Vess buca cartiu!

7.

Sun ida a nozzas
E biars e bials giuvens vid mei
vevan tschaffen,
Mo de mei maridar
Ha negin giu merveglias.
Vess podiu durmir
Fetg ruasseivlamein.

8.

Er' a S. Ulrich hai empruau,
Savens sun ida de leu en;
Mo mintga mat, vesent mei,
Scappava digl auter meun.
Tgei enganada
Perfin sin strada!

9.

O, vus mats dil cor dir,
Jeu giavischal a vus nuota
dil mal,
Mo la vendetga vegn segirarein,
Sche Nies Segner perduna a
vus buc.
Pils cavègls duess ins trer
Vus umens!

10.

Mo ussa sai jeu tgei ch'jeu
fetschel,
Jeu davental ina stria;
Lura, mats, vegn jeu a zacuder
vus
E murdergiar vus tuts ensemen.
La tempiasta
Vegni sur vus!

11.

Sibe vödl oder soun,
 Ugnun arà si straufonga:
 Ve tocchi pur 'toun
 Chesta jè mi minonga:
 Tacca drett
 Chest maladètt!

12.

Po cuntenta voi jö sbinghè,
 Con truep autres la garnea
 Canchè veise vo tumè
 Grontg y pitli pèa.
 Po 'n cich y 'n saut
 Böll adaüt!

11.

Seigi el vegls ne giuveus
 Mintgin vegn ad haver siu strof.
 Il tun tuchi vus,
 Quei ei miu giavisch!
 Tucca bein
 Quei smaladiu!

12.

Lura, cuntenta, vi jeu
 Cun biaras autras zacuder la
scua,
 Cura che jeu vesel curdar vus,
 Gronds e pigns, tuts ensemen.
 E pi in gibel ed in sault
 Bein ad ault.

